

Національна економіка: тенденції управління

*Ткачова Наталія Миколаївна¹, Ткачук Світлана Петрівна²,
Губа Марина Ігорівна³, Супруненко Світлана Анатоліївна⁴*

Опубліковано	Секція	УДК
27.01.2023	Економіка	348.242.2

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7604661>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Здійснюючи аналіз національної економіки України, варто зазначити, що головною проблемою дотепер є військові дії на її території. Висвітлено, що складовою управління національною економікою є: торговельна політика, іноземні інвестиції, банківська справа, державне регулювання економіки, права власності, контроль за соціальними виплатами. Впродовж усього періоду, який розглядається, спостерігається стабільне зростання ВВП (у реальних цінах), що свідчить про збільшення внутрішніх виробничих потужностей. У 2020 році цей коефіцієнт зріс на 111,7 % порівняно з 2019 роком, а у 2021 році – на 105,5 %. Були розроблені рекомендації щодо вдосконалення управління національною економікою.

Ключові слова: національна економіка, інвестиції, продуктивність, домогосподарство, ефективність, приріст, управління.

National economy: management trends

Annotation. Analyzing the national economy of Ukraine, it should be noted that the main problem today is military action on its territory. It is highlighted that the components of the management of the national economy are: trade policy, foreign investments, banking, state regulation of the economy, property rights, control over social benefits. Thus, during the entire period under consideration, there is a stable growth of GDP (in real prices), which indicates an increase in domestic production capacity. In 2020, this ratio increased by 111.7 % compared to 2019, and in 2021, this ratio increased by 105.5 %. The opposite trend is observed in the number of the population, which indicates the emergence of a demographic crisis. In 2020, the population decreased by 0.7 million people, in 2021 this indicator decreased by another 0.3 million people. GDP per capita grows faster than GDP because the population declines in parallel with the increase in gross domestic product. The revenues of the consolidated budget

¹ доктор наук з державного управління, професор кафедри теорії та практики управління, факультет соціології і права, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна, 03056, м. Київ, Солом'янський район, пр-т Перемоги, 37, <https://orcid.org/0000-0002-6650-0126>

² кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук, Інститут економіки та бізнес освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300, <https://orcid.org/0000-0003-4547-7307>

³ кандидат економічних наук, доцент, кафедра державного управління і місцевого самоврядування, факультет міжнародних економічних відносин, Херсонський національний технічний університет, Україна, 29016 м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, <http://orcid.org/0000-0002-6624-9074>

⁴ кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, Державний податковий університет, <https://orcid.org/0000-0002-4585-3440>

of Ukraine in 2020 decreased by UAH 84.7 billion, and in 2021 this indicator is expected to increase by UAH 55.4 billion. Tax revenues to the budget are systematically increasing, in 2020 this ratio increased by 56.8 billion UAH, in 2021 – by 190.3 billion UAH. This trend is connected with the strengthening of tax pressure on taxpayers in Ukraine. Further growth in tax revenues is also expected due to an increase in the size of assets and the introduction of additional taxes. Non-tax revenues also increase during the period under study. Only the volume of transfers is decreasing, in 2020 this indicator fell by 48.9 billion hryvnias, and in 2021 by 85 billion hryvnias. In general, it is worth noting that the state budget of Ukraine is traditionally in deficit, that is, the excess of expenditures over revenues, which indicates ineffective management of the economy by the state. Recommendations on improving the management of the national economy were developed.

Keywords: national economy, investment, productivity, household, efficiency, growth, management.

Вступ

Постановка проблеми. У сучасному світі проблема побудови ефективної системи, спрямованої на забезпечення економічної безпеки, є одним із важливих факторів стабільного та ефективного функціонування економіки країни. Для досягнення такого ефекту необхідно враховувати певні тенденції розвитку економіки країни, які можуть мати і позитивний, і негативний вплив на економічну безпеку України. Водночас, існують певні критерії, які допомагають визначити стан національної економіки. Якщо вони перетинають межу, то це безпосередньо загрожує економічній безпеці країни.

Визначення специфіки, динаміки та напрямів розвитку ринкових відносин у національній економіці залежить від різних факторів: динаміки операційної діяльності в первинному та вторинному секторах; доходів та витрат домогосподарств, бізнесу та уряду; напрямів економічної політики держави; демографічної динаміки; поведінки людини та багатьох інших. Процеси змін у сфері послуг не є односпрямованими та однозначними, що зумовлює необхідність дослідження специфіки та тенденцій її розвитку в економіці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження національної економіки серед вітчизняних та зарубіжних науковців викликає великий інтерес, науковці Н. Казюка та Є. Шекета після проведення досліджень зазначають, що для успішної економічної трансформації в Україні необхідно здійснити низку кроків і дій: розробку та впровадження сучасних та інноваційних концепцій економічної трансформації з урахуванням поточної геополітичної ситуації; реалізацію стратегій відновлення та розвитку територій, окупованих або зруйнованих ракетними ударами, розроблених і погоджених науковцями, дослідниками та урядом; визначення пріоритетних (основних) сфер економічної діяльності та галузей, що забезпечують конкурентоспроможність вітчизняних товарів і послуг на зовнішніх ринках, та значну державну підтримку цих галузей; прийняття та затвердження відповідних нормативно-правових актів щодо забезпечення зайнятості населення, належної оплати праці, підвищення ефективності та продуктивності праці, підтримки цінової стабільності та зміцнення національної валюти [6]. З. Варналій наголошує, що для забезпечення фінансової безпеки України передбачено низку заходів щодо активізації участі фінансових установ у сприянні захисту України, фінансових інтересів держави, стабільності макрофінансування та розвитку вітчизняного бізнесу. На думку вченого, проведення певних інституційно-правових, організаційних та кадрових заходів сприятиме підвищенню ролі фінансових установ у системі зміцнення фінансової безпеки держави в умовах війни, яку спровокувала держава-окупант [7]. Також варто звернути увагу на праці Яковенко Р. В.,

Педь І. В., Алексеєвої Л. М., Олійник І. В., Тertiці О. О. [1], Гриценка Л. Л. [3], Гапеєвої О., Мартиненко В., Романовської Ю., Потапюк І., Чирви Г. [5] та інших.

Формулювання цілей статті. Метою статті є на основі науко-статистичної інформації дослідити тенденції управління національною економікою та розробити рекомендації, щодо її вдосконалення.

Результати

Глобальні тенденції розвитку свідчать про зміщення акценту від неконтрольованого використання ресурсів до більш раціонального та ефективного, саме через інновації, які створюють кращі види продукції, розвивають ринок праці, сферу освіти та стають інструментом залучення інвестицій.

Сучасний тип розвитку продуктивних сил відбувається в системі координат глобалізації. Сфера інновацій стає все більш залежною від глобалізації, яка включає міжнародне науково-технічне співробітництво, глобальне застосування технологій, створених в окремих країнах. Подвійний характер просторового чинника регіональних інновацій, необхідність одночасного врахування впливу процесів, що відбуваються на різних рівнях, від локального до глобального, породжує потребу у дослідженні явища, яке можна охарактеризувати як «глобалізацію інновацій». Характерними рисами інноваційної глобалізації є повсюдність, безпосередність і багаторівневність.

Справжнім глобальним викликом для сучасної України є російська збройна, інформаційна, політична агресія та всі інші можливі форми агресії [1].

Як відомо, у більшості країн світу в умовах економічної кризи активніше використовуються методи державного втручання, а за тенденцій стабілізації та розвитку – подальшої лібералізації. При аналізі цього показника використовується такий макроекономічний показник, як індикатор економічної свободи. Розберемо складові управління національної економіки (рис. 1).

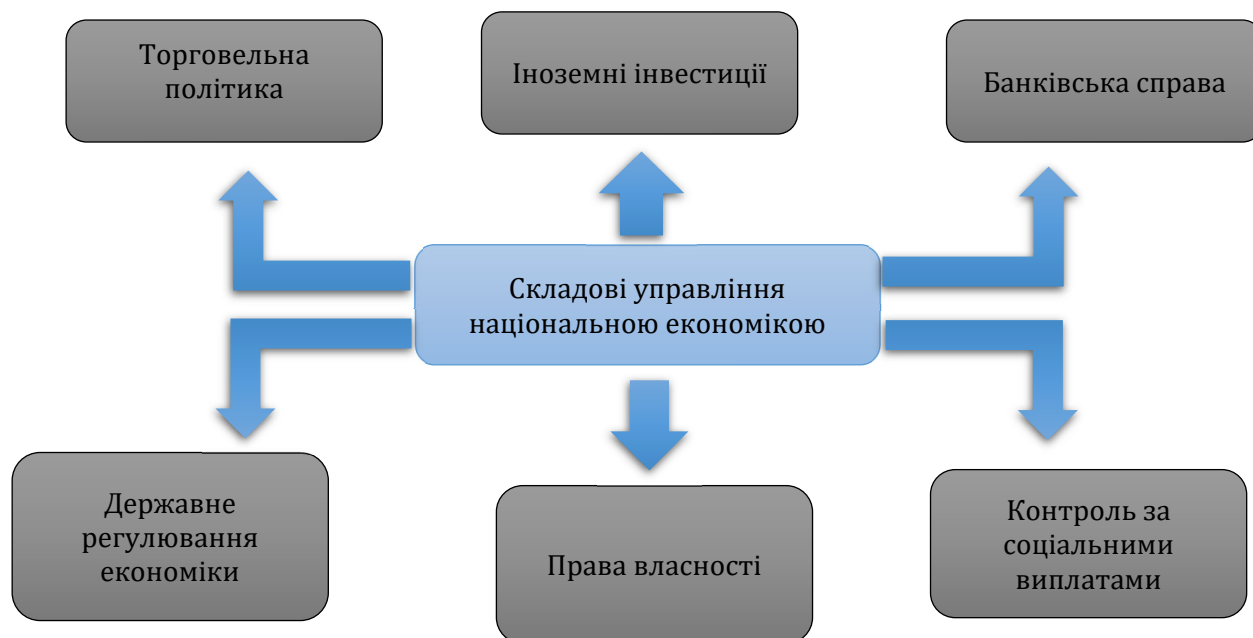

Рис. 1. Складові управління національною економікою

Джерело: власна розробка авторів

Як бачимо, нині ринковий механізм не функціонує повною мірою, що ускладнюється недостатньою економічною міцністю певної групи розподільних відносин. В умовах воєнних дій та орієнтації економіки насамперед на підтримку збройних сил, на сучасному етапі спостерігається зростання частки державного регулювання в структурі господарського механізму України.

Пандемія COVID-19 призвела до структурних змін у світовій економіці та серйозних ризиків, з якими стикаються держави, установи, бізнес та населення кожної країни зокрема. Негативні наслідки пандемії вже відчужаються, зокрема через зростання державного боргу, який лягає тягарем на державні бюджети та корпоративні баланси, що може призвести до зміни економічних відносин у всьому світі, а країни, що розвиваються, можуть опинитися в глибокій кризі [2]. Успіх у подоланні кризи, викликаній пандемією COVID-19, залежить від того, наскільки ефективною буде ризик-орієнтована інвестиційна політика. Л. Гриценко вміло видозмінив визначення інвестиційної політики держави, трактуючи її як систему заходів, що визначають розмір, структуру та основні напрями всіх вкладень інвестиційних фондів у різних формах (фізичних, фінансових, матеріальних, нематеріальних, інтелектуальних), здатних забезпечити високий економічний розвиток шляхом концентрації інвестицій у тих інвестиційних проектах, у яких досягаються високі темпи розвитку виробництва, збалансованість та економічна ефективність, досягнення максимального приросту виробництва і доходу на одиницю витрат, а також створення соціального середовища, що відповідає вимогам суспільства. З погляду якості життя, достатній рівень дотримання соціальних норм, тобто державна інвестиційна політика, є фактором цілеспрямованої модернізації виробництва, забезпечення зростання ВВП, а також фактором соціальної стабільності, зайнятості та фактором збереження балансу національної економіки [3].

Почнемо аналіз макрофінансів України з оцінки основних показників макроекономічного розвитку за 2018–2021 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники макроекономічного розвитку України за 2019–2021 рр.

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Темпи зростання/ зниження, %	
				2020 р. / 2019 р.	2021 р. / 2020 р.
Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах), млн грн	3558706	3974564	4194102	111,7	105,5
Валовий внутрішній продукт у розрахунку на одну особу, грн	84329,5	94858,3	100819,8	112,4	106,3
Чисельність постійного населення (на кінець року), млн осіб	42,2	41,9	41,6	99,3	99,3

Джерело: розроблено на основі даних [4]

Отже, протягом усього періоду, що розглядається, спостерігається стабільне зростання ВВП (у реальних цінах), що свідчить про збільшення внутрішніх виробничих потужностей. У 2020 році цей коефіцієнт зріс на 111,7 % порівняно з 2019 роком, а у 2021 році – на 105,5 %. У чисельності населення спостерігається протилежна тенденція, що свідчить про виникнення демографічної кризи. У 2020 році чисельність населення скоротилася на 0,7 млн осіб, у 2021 році цей показник скоротився ще на 0,3 млн осіб. ВВП на душу населення зростає швидше, тому що чисельність населення скорочується паралельно зі збільшенням валового внутрішнього продукту.

Основні показники зведеного бюджету України на 2019–2021 роки наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Основні показники зведеного бюджету України за 2019–2021 рр.

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Темпи зростання/ зниження, %	
				2020 р. / 2019 р.	2021 р. / 2020 р.
Доходи всього, млрд грн	1442,3	1357,6	1413,0	94,1	104,1
у тому числі:	943,7	1000,5	1190,8	106,0	119,0
- податкові надходження, млрд грн					
- неподаткові надходження	62,1	86,4	89,1	139,1	103,1
- доходи від операцій з капіталом	0,2	0,2	0,2	100,0	100,0
- офіційні трансферти	167,8	118,9	33,9	70,9	28,5
- цільові фонди	0,2	0,2	0,2	100,0	100,0
Видатки всього, млрд грн	1451,5	1386,0	1655,4	95,5	119,4
у тому числі:	1415,6	981,0	1503,3	69,2	153,2
- поточні видатки					
- капітальні видатки	33,8	34,7	38,8	102,7	111,8
Податкові надходження у % до доходів, %	26,5	25,2	28,3	95,1	112,3
Дефіцит (профіцит), млрд грн	-9,2	-28,4	-27,3	308,7	96,1
Дефіцит зведеного бюджету відносно ВВП, %	-2,0	-2,0	-5,2	233,3	100,0

Джерело: розроблено на основі даних [4]

Доходи зведеного бюджету України в 2020 році скоротилися на 84,7 млрд грн, а в 2021 році бачимо зростання цього показника на 55,4 млрд грн. Податкові надходження до бюджету системно зростають, у 2020 році цей коефіцієнт зріс на 56,8 млрд грн, у 2021 році – на 190,3 млрд грн. Ця тенденція пов'язана з посиленням податкового тиску на платників податків в Україні. Також очікується подальше зростання податкових надходжень за рахунок збільшення розміру активів та запровадження додаткових податків. Неподаткові доходи також збільшуються протягом досліджуваного періоду. Зменшуються лише обсяги переказів. У 2020 році цей показник впав на 48,9 млрд грн, а у 2021 році – на 85 млрд грн. Загалом варто зазначити, що державний бюджет України традиційно дефіцитний, тобто, перевищення видатків над доходами свідчить про неефективне управління економікою з боку держави.

Якщо проаналізувати соціальну сферу, то для неї характерні такі тенденції: установи, що діють у цій сфері, визначають соціальний ефект, який досягається завдяки наданим послугам. Звичайно, з одного боку, це позитивна тенденція, але з іншого боку – їхні інтереси не виливаються в бажання збільшити свої прибутки. Однак варто пам'ятати, що для ефективної та стабільної роботи необхідні значні капіталовкладення. Цю сферу займають приватні заклади охорони здоров'я та освіти, телерадіокомпанії, кінотеатри, шоу-бізнес, видавництва та ін. Оскільки вони є комерційними суб'єктами ринку, то їхня діяльність спрямована на максимізацію прибутку. Це є позитивною тенденцією, за допомогою якої вони можуть підвищити якість послуг, що надаються, але з іншого боку – можуть звести нанівець значення соціального ефекту [8–10].

Тенденція залучення капітальних інвестицій в економіку України є нерівномірною, періоди збільшення їх розміру змінюються зменшенням, темпи залучення капітальних інвестицій є недостатніми і не можуть забезпечити швидкого зростання національного доходу та суспільного багатства. Методика групування обсягів капітальних витрат за

галузевими групами дозволяє зробити висновок про перевищення обсягів капітальних витрат у сфері послуг над обсягами капітальних витрат у сфері матеріального виробництва. Проте в останні роки спостерігається тенденція до збільшення обсягів капітальних вкладень у сферу сільського господарства, що зумовлено природно-географічними чинниками, наявністю значних площ родючих земель, зростанням світового попиту на продукти харчування та державною політикою щодо міжнародної торговельної спеціалізації України, як виробника сільськогосподарської продукції.

У структурі сфери послуг переважають інвестиції в капіталомісткі галузі будівництва, оптової та роздрібною торгівлі, транспорту і зв'язку, нерухомості, інформаційних і телекомунікаційних послуг. Останніми роками також започатковано тенденцію до збільшення капітальних інвестицій у сферу державного управління та оборони. Викликає занепокоєння незначний рівень капіталовкладень у сферу освіти та охорони здоров'я, який не відповідає тенденціям постіндустріального розвитку та призводить до неспроможності українського суспільства отримувати якісні послуги.

На основі наведеного аналізу тенденцій розвитку економіки країни варто визначити глобальні та внутрішні тенденції української економіки, які безпосередньо впливають на економічну безпеку України.

Глобальні негативні тенденції включають:

- збільшення зовнішнього боргу України;
- девальвацію гривні;
- дострокову реструктуризацію боргу.

До внутрішніх негативних тенденцій для української економіки можна зарахувати:

- високий рівень інфляції;
- девальвацію гривні;
- дефіцит державного бюджету;
- війну в Україні;
- корупцію;
- старіння нації;
- збільшення витрат на комерційні установи соціальної сфери;
- зниження витрат на впровадження технології в банківському секторі;
- падіння реального ВВП.

Аналіз та дослідження цієї проблеми дозволяє визначити такі ключові напрямки стратегічного управління економічною безпекою держави [5]:

- відбудова міжнародних транспортних і туристичних мереж;
- диверсифікація ключових ланцюгів поставок;
- підтримка бізнесу та роботи;
- своєчасні, тимчасові та адресні податкові канікули;
- стимулювання експорту;
- впровадження всіх належних фінансових інструментів для відновлення економіки;
- надання підтримки ліквідності секторам і компаніям, які стикаються з проблемами;
- сприяння торгівлі та безпеці.

Однак варто пам'ятати, що уповільнення економічної активності, викликане COVID-19 та військовими діями в Україні позбавляє країну ресурсів, необхідних для подолання соціально-економічних наслідків пандемії, і загрожує соціальними потрясіннями. Рецесія може завдати особливої шкоди країнам, які мають найбільший потенціал для заворушень і конфліктів. Отже, пандемія стає новим видом загрози економічній безпеці, що призводить до зростання ризику інших пов'язаних і взаємозалежних загроз.

Висновки

З наведеного вище аналізу можна зробити висновок, що сьогодні в Україні переважають негативні тенденції розвитку, які безпосередньо стосуються соціально-економічної, демографічної, зовнішньоекономічної та інших сфер економіки, що, своєю чергою, негативно впливає на економічну безпеку країни, оскільки вони є її складовими. Для обмеження негативного впливу та подальшого стабільного розвитку української економіки влада країни має створити чітку законодавчу базу, підтримувати всі сфери суспільного життя, залучати інвестиції та реалізовувати програми державної підтримки різних груп населення.

Основні напрями дослідження національної економіки України як складової національної безпеки потребують подальшого розвитку щодо законодавчого забезпечення. Відповідні стратегії як національної, так і економічної безпеки України враховують поточні загрози, з якими стикається Україна, та умови державного забезпечення, що змінилися внаслідок російської агресії, пандемії та інших факторів. Правова природа економічної безпеки України характеризується станом захищеності правовими нормами таких сфер: економічної, інформаційної, екологічної, соціальної та іншої державної і громадської діяльності, оскільки законодавство та правова система забезпечення національної безпеки держави в сучасному стані умов спрямовані на забезпечення стану безпеки всього суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Theoretical and economic basis for the implementation of the tasks of economic management of Ukraine in the conditions of russian aggression / R. Yakovenko et al. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2022. No. 2. P. 58. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.2.58> (date of access: 18.01.2023).
2. COVID-19 Risks Outlook: A Preliminary Mapping and Its Implications, 2020. URL: <https://coronavirus.marsh.com/ru/ru/insights/research-and-briefings/covid-19-risks-outlook-preliminary-mapping-and-implications.html> (date of access: 18.01.2023).
3. Гриценко Л. Л. Державна інвестиційна політика: сутність, цілі та завдання. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2012. Вип. 22(2). С. 89-95.
4. *Офіційний сайт Державної служби статистики*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 17.01.2023).
5. Theoretical and methodological aspects of strategic management of economic security of the state in the conditions of the COVID-19: current problems and vectors of development / O. Napieieva et al. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2022. Vol. 1, no. 42. P. 529–536. URL: <https://doi.org/10.55643/fcapter.1.42.2022.3753> (date of access: 18.01.2023).
6. Казюка Н. П., Шекета Є. Ю. Напрями та резерви повоєнного відновлення економіки України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18(2). С. 255-264.
7. Данилишин Б. Як відновлювати економіку після війни. Програмна відбудова Боснії та Герцеговини: уроки для України. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/510994_yak_vidnovlyuvati_ekonomiku_pislya.html. (дата звернення 17.01.2023).
8. Buriak, I. & Petchenko, M. Analysis of the dilemmas of building an accounting system for the needs of future economic management. *Futurity Economics&Law*. 2021. P. 17–23. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2021.03.25.3> (date of access: 18.01.2023).

9. Bushman I. The development of the intellectual economy of the future: trends, challenges of the future. *Futurity Economics&Law*. 2021. P. 33–42. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2021.09.25.04> (date of access: 18.01.2023).
10. Ostropolska Y. Problems and prospects of development of SMART economy in the Post-Socialist States (challenges of the future). *Futurity Economics&Law*. 2021. P. 4–16. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2021.09.25.01> (date of access: 18.01.2023).